Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).
The article and any related published material are licensed under the Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

УДК 94(438+436)"1772/1773":340.12
DOI: https://doi.org/10.17721/1728-2640.2026.162.6

Марк ВЕРОН, студ.
e-mail: markveron@knu.ua
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Сергій ГУМЕННИЙ, д-р філософії з історії, асист.
ORCID ID: 0000-0001-7168-8453
e-mail: serhii.humennyi@knu.ua
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ІСТОРИКО-ПРАВОВА ЛЕГІТИМАЦІЯ ЗДОБУТКІВ ГАБСБУРЗЬКОЇ МОНАРХІЇ ЗА ПЕРШИМ ПОДІЛОМ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ (1772–1773)

Вступ. ***Присвячено дослідженню історико-правової легітимації першого поділу Речі Посполитої у 1772–1773 рр. з боку Габсбурзької монархії. У центрі уваги перебувають юридичні та політичні аргументи, які сторони використовували для виправдання або заперечення правомірності територіальних змін, а також їхнє місце в ширшому контексті європейської дипломатії XVIII ст.***

Методи. ***Застосовано комплексний підхід, що поєднує загальнонаукові та спеціальні історичні методи. Використано джерелознавчий аналіз для критичного опрацювання міжнародних актів і дипломатичних документів 1772–1773 рр., дискурсивний аналіз для вивчення риторики й аргументаційних стратегій, а також історико-правовий і порівняльно-правовий методи для зіставлення австрійських та польських інтерпретацій міжнародного права.***

Результати. ***Дослідження показало, що учасники поділу Речі Посполитої використовували три основні напрями легітимації своїх дій: апелювання до "анархії" в польсько-литовській державі; історико-правове обґрунтування через "стародавні права" монархів на приєднані території; примус Польщі до "добровільного" визнання втрати суверенних земель. Польська сторона намагалася використати дискусію для дипломатичного опору та пошуку міжнародної підтримки, проте ці зусилля не мали практичного результату. Натомість австрійська аргументація отримала конкретні наслідки: Відень трактував приєднання Галичини та частини Малопольщі як "ревіндикацію", тобто "повернення" втрачених земель, які раніше перебували під зверхністю корон Габсбургів, і в цьому контексті приєднаним територіям надали відповідну назву – "Королівство Галичини і Лодомерії з князівствами Освенцимським і Заторським".***

Висновки. ***. Історико-правова дискусія щодо легітимації першого поділу Речі Посполитої мала обмежений вплив на перебіг політичних подій, проте стала важливим інструментом формування правових і дипломатичних наративів. Вона засвідчила, що правові аргументи у XVIII ст. часто виконували функцію політичної риторики, спрямованої на легітимацію геополітичних інтересів великих держав.***

Ключові слова: ***Річ Посполита, кордон, перший поділ Речі Посполитої, монархія Габсбургів, дипломатія, легітимація, історико-правова дискусія.***

Вступ

Перший поділ Речі Посполитої 1772 р. – безпрецедентна подія в історії міжнародних відносин. Три держави – Російська імперія, Пруссія та Габсбурзька монархія – заради втілення власних інтересів удалися до загарбання земель сусідньої держави – Речі Посполитої Обох Народів. Події 1772 р. відбулися на тлі довготривалого внутрішньо- та зовнішньополітичного занепаду Речі Посполитої, що проглядається і посилюється з початку XVIII ст., тобто під час і після Північної війни (1700–1721). Негативно на становище держави саме в цей час вплинула "шляхетська демократія" і породжений нею політичний параліч країни, боротьба з "дисидентами" та розгул "Барської конфедерації", "Коліївщина". На цьому тлі сусідні держави, насамперед Росія і Пруссія, намагалися всіляко закріпити свій вплив у Польсько-Литовській державі, поступово перетворюючи її на "буферну державу".

Політика російської імператриці Катерини II (1762–1796) щодо Речі Посполитої – це постійне втручання у внутрішні справи держави, спроби розхитати її зсередини. Під час російсько-турецької війни 1768–1774 рр. успіхи Росії у війні як на суходолі, так і на морі, викликали занепокоєння у європейських держав. Особливо напруженими були відносини Росії з Габсбурзькою монархією, адже їхні інтереси, пропорційно з ослабленням Османської імперії, перетиналися на Балканському півострові. Дізнавшись про плани поділу, польський король розраховував саме на австрійську підтримку. Імператриця-королева Марія Терезія виступала проти поділу, проте її син-співправитель Йосиф II підтримав цю ідею (Dinnyés, 2024, p. 70–72). Зрештою, вдалося дійти згоди: Пруссія та Габсбурзька монархія визнавали здобутки Росії в обмін на приєднання певних територій Речі Посполитої. Фактично три держави намагались реалізувати свої політичні інтереси, використовуючи землі ослабленої Польсько-Литовської держави. На цьому тлі постало питання про необхідність легітимації (у цьому значенні – "способи пояснення і виправдання соціальних та політичних відносин, їх когнітивна та нормативна інтерпретація") поділу Речі Посполитої (Висоцький, 2017, с. 398–401). Укладені за результатами переговорів міжнародно-правові акти містять важливу інформацію щодо спроб держав – учасниць поділу легітимізувати свої дії з окупації та приєднання земель Речі Посполитої.

Метою пропонованої наукової розвідки є аналіз історико-правової легітимації Габсбурзькою монархією своїх територіальних здобутків за першим поділом Речі Посполитої. Зважаючи на це, необхідно виконати такі ***завдання***: дослідити австрійсько-польську історико-правову дискусію 1772–1773 рр.; визначити характер наративів, використаних сторонами; з'ясувати, у чому полягали ці наративи; проаналізувати, як спроби легітимації й австрійсько-польська дискусія вплинули на процес поділу та яке історичне значення вони мали.

Методи

Під час підготовки статті автори послуговувалися загальнонауковими і спеціальними історичними методами, зокрема використовували джерелознавчий підхід, дискурсивний аналіз, історико-правовий і порівняльно-правовий методи.

© Верон Марк, Гуменний Сергій, 2026

Джерельну базу дослідження можна поділити на чотири групи. До першої належать документальні джерела: міжнародно-правові акти першого поділу Речі Посполитої 1772–1773 рр., матеріали міждержавного дипломатичного процесу 1772–1773 рр., нормативно-правові акти, дія яких поширювалася на зайняті Габсбургами території. До другої групи належать наративні джерела: офіційний "Вивід прав" Габсбурзької монархії на здобуті території і польська "Відповідь" на нього (Wywod Poprzedzaiący…, 1772; Łoyko, 1773). Частина джерел з обох груп писемних джерел увійшли до офіційного польського "Збору головних декларацій, нот і дій…" (Łoyko, 1773). До групи речових джерел належить медаль, виготовлена у Відні 1773 р. з нагоди приєднання Галичини і Лодомерії. Візуальним джерелом є герб Королівства Галичини і Лодомерії, затверджений наприкінці 1772 р. В ***історіографії*** питання висвітлено доволі добре, проте неповно. Найґрунтовніше австрійсько-польську дискусію у своїх студіях дослідив І.-М. Кревецький, проте без приділення уваги Освенциму і Затору (Кревецький, 1925). Подібна риса характерна працям юристів І. Настасяк та І. Бойка, які, здійснивши спробу дати правову оцінку історичним аргументам Габсбурзької монархії, вказали на їхню неправомірність (Бойко, 2019; Настасяк, 2003). Більшість дослідників розглядають австрійсько-польську історико-правову дискусію окремо, а не в загальному контексті тогочасного політичного процесу. Варто також згадати про фундаментальну монографію польського історика Владислава Конопчинського "Перший поділ Польщі", де він в окремому розділі висвітлює цю проблему, проте зачіпаючи також прусські і російські "права" (Konopczyński, 2010, s. 206–239). Отже, окремої власне історичної розвідки, що стосується розглянутої проблеми й охоплює всі пропоновані до розгляду її аспекти, зроблено не було.

Результати

У декларації імператриці Марії Терезії та її сина-співправителя Йосифа II від 19 лютого 1772 р. про приєднання до поділу Речі Посполитої йшлося: "Її Величність Імператриця Всеросійська та Його Величність Король Прусський мають права і вимоги на деякі Польські воєводства й області, рівним чином як і Ми маємо такі з Нашого боку" (Мартенсъ, 1875, с. 20).

Основними міждержавними угодами першого поділу Речі Посполитої стали три двосторонні конвенції, укладені в Санкт-Петербурзі 25 липня (5 серпня) 1772 р. між Росією й Австрією, Росією та Пруссією і Австрією та Пруссією (Мартенсъ, 1875, с. 24–29; Neumann, 1855, p. 136–138). Усі три конвенції починалися з присвяти "Святій Трійці", їхні преамбули абсолютно ідентичні (різняться тільки тексти статей) та містять подібні підстави для легітимації дій учасників поділу: "Дух партій, смути й міжусобиць […] і анархія… [що] підриває зрештою всю владу законного уряду, викликають справедливі побоювання того, що може відбутися суцільний розпад держави, що інтереси сусідів Польщі будуть порушені… розпалена буде всезагальна війна, як уже в дійсності цими смутами розпалена війна, яку Її Величність Імператриця Всеросійська веде з Оттоманською Портою. Водночас держави, що сусідять з Польською Республікою, маючи до неї вимоги і права такі ж стародавні, як і законні, задоволення яких ніколи не могли домогтися, ризикують втратити ці права безповоротно, якщо не вживуть заходів щодо їх захисту і самі не доможуться їх задоволення" (Мартенсъ, 1875, с. 24–25).

Обґрунтування легітимності дій учасників першого поділу Речі Посполитої містяться і в нормативно-правових актах, виданих 1772 р., дія яких поширювалася на зайняті їхніми військами землі. 11 вересня 1772 р. у Відні за підписом імператриці-королеви Марії Терезії та канцлера князя В.-А. фон Кауніца-Ріттберґа був виданий маніфест про приєднання до Габсбурзької монархії окремих польських провінцій. У маніфесті йшлося: "Зважаючи на поточний стан Держави Польської, Ми з Імператриці Російської та Короля Прусського дворами об'єднавшись, порадились, що деякі провінції того [Польського] Королівства, до котрих нам здавна належать права, слід повернути і так само зараз приєднати" (Edicta et mandata…, 1772, pp. 1–2).

Безперечно, ключовим елементом легітимації стало визнання Річчю Посполитою втрати третини власної території. Зроблено це було під жорстким примусом і погрозами з боку Росії, Пруссії та Австрії (Zbior Deklaracyi…, 1773). Зрештою, 18 вересня 1773 р. у Варшаві підписано три двосторонні договори, за якими Річ Посполита офіційно визнала нові політичні реалії.

На нашу думку, можна виділити три основні елементи легітимації:

- апелювання до "анархії" в Речі Посполитій та їхніх "наслідків", зокрема початку російсько-турецької війни;
- історико-правова легітимація – апелювання до "стародавніх прав" монархів на приєднані території;
- примус Польсько-Литовської держави до "добровільного" визнання втрати власних суверенних територій.

Майже одночасно з підписанням двосторонніх конвенцій про поділ Речі Посполитої та початком військової окупації її територій у Берліні, Відні та Санкт-Петербурзі були надруковані документи, метою створення яких було узаконити дії Пруссії, Австрії та Росії. Усі три твори були надруковані польською та деякими іншими мовами.

Виведення австрійських "прав" містилося у трактаті "Попередній вивід прав Корони Угорської до Червоної Русі та Поділля, як і Корони Чеської до князівств Освенцимського і Заторського" (далі – "Вивід прав"), що був надрукований у Відні 1772 р. (Wywod Poprzedzaiący…, 1772). Імовірно, твір був створений до 8 жовтня 1772 р., оскільки саме в той день державний канцлер Венцель-Антон фон Кауніц доповідав Марії Терезії: "Важкі повинні були бути спроби, щоб таку складну, протягом століть занедбану і майже цілком забуту справу знову з'ясувати, детально висвітлити і підкріпити доказами, на підставі яких зрозумілою була б тепер обґрунтованість наших претензій" (Настасяк, 2003, с. 86). Документ був надрукований чотирма мовами – німецькою, польською, латиною та французькою. Друкував усі чотири варіанти твору віденський придворний типограф Йоганн-Томас фон Траттерн. Умовно основний текст можна поділити на дві частини: у першій виводилися "права" Угорщини до "Червоної", або ж "Малої Русі" (Галичини) та частини Поділля, а в другій – "права" Чехії до Освенцимського й Заторського князівств. Основний текст у варіанті твору польською мовою вмістився на 55 сторінках (44 сторінки щодо угорських "прав" і 11 – чеських); далі на 48 сторінках з окремою нумерацією додано 17 документів, що мали б доповнювати і підтверджувати викладене в основному тексті: 12 – до тексту першої частини і 5 – другої. Ім'я автора чи авторів невідомі, однак в історіографії та бібліографічних покажчиках називають одне або декілька імен: Адам-Франтішек Коллар (видатний словацький діяч доби Просвітництва, що входив до оточення імператриці Марії Терезії, стояв біля витоків її абсолютистських централізаторських реформ в Угорщині), Йозеф Бенцур (історик, юрист словацького походження, знаний при віденському дворі, співпрацював з Колларом), придворний архівіст Теодор Антон Таулов фон Розенталь (Бойко,

2019, с. 14; Настасяк, 2003, с. 86; Dinnyés, 2024, s. 79; Nowak, 2018, s. 286; Pauli, 1983, s. 274; Кревецький, 1910, с. 57; Лозинський, 1915, с. 4). Ми припускаємо, що, оскільки А.-Ф. Коллар і Й. Бенцур мали словацьке походження, походили з Угорщини і займалися угорською історією, то вони могли стати авторами першого розділу "Виводу прав"; аналогічно, зважаючи на чеське походження Т.-А. фон Розенталя і його науково-архівну діяльність, можна припустити його авторство щодо другого розділу (Kahuda, 2013).

Свою розповідь автор австрійського "Виводу прав" починає зі згадки про титулатуру та походи в Галичину середньовічних угорських монархів: титул "князя Руського" в королевича Емеріха (з Гільдесгаймських анналів, 1031); похід Владислава I 1084 р. (із хроніки Яноша Туроці); участь угорського короля Бели IV у подіях першої половини XIII ст. в Галицькому князівстві (джерелом для опису цих подій стали "хроніки, видані Петербурзькою Академією"); факт коронації королевича Коломана як "короля Галицького" (1222); ужиток галицько-володимирської титулатури на середньовічних печатках та грамотах угорських монархів (найраніше – у грамоті короля Бели III 1190 р.) (Wywod Poprzedzaiący…, 1772, I, s. 8).

Наступні кілька сторінок присвячені опису епізоду боротьби за галицько-волинську спадщину другої половини XIV ст. Зазначається про особисту унію Польщі й Угорщини на чолі з Людовиком I після смерті польського короля Казимира III (1370), умови якої регламентувала домовленість Казимира III і Карла Роберта, а також договір між Казимиром III та Людовиком I у 1352 р.; згідно із цими домовленостями, у разі відсутності в Казимира III нащадків чоловічої статі на момент смерті, Польща й Угорщина повинні об'єднатися в особистій унії на чолі з Людовиком Угорським, а Королівство Русь мало перейти до Угорської корони; якщо ж у польського короля народиться син, Русь мала так само перейти до Угорщини, проте за викуп розміром 100 тис. злотих. Надалі йдеться, що по смерті Людовика I (1382 р.) королевою Польщі стала його молодша дочка Ядвіґа, а Угорщини – старша дочка Марія. Автор намагається довести незаконність дій Польщі на чолі з Ядвіґою і згодом Владиславом II Ягайлом, що приєднали Галичину, відібравши її в Угорщини 1387 р.

Далі йдеться про польсько-угорський трактат від 15 березня 1412 р. між Владиславом II Ягайлом і Сигізмундом I про перехід окремих міст комітату Спіш під заставу Польщі; монархи постановили припинити суперечки щодо Малої Русі до смерті одного з монархів і ще п'ять років після цього. Зазначається, що таким чином питання претензій мали вирішити 1439 р., однак тоді і в наступні роки цього зроблено не було, причому угорська сторона начебто неодноразово порушувала це питання.

Згадується також Бендзинсько-Битомський трактат від 9 березня 1589 р., укладений після поразки австрійського ерцгерцога Максиміліана Габсбурга у боротьбі за престол Речі Посполитої. Ерцгерцог та весь Австрійський дім зрікалися від будь-яких прав на Корону Польську, Велике князівство Литовське, Руське та інші землі, що належали до Польсько-Литовської держави. Водночас автор робить ремарку, що Максиміліан Габсбург не зрікався жодного з титулів Угорської Корони, до якого належав і титул короля Галичини та Володимирії, тим паче він не міг цього зробити без погодження "угорських станів" (сейму). Після цього наводиться перелік років, якими датуються документи, де серед угорських титулів згадано і галицько-володимирський королівський титул: від декрету короля Матвія Корвіна 1464 р. до документа, виданого 1752 р. "зараз пануючою" Марією Терезією (Wywod Poprzedzaiący…, 1772, I, s. 31).

Наостанок до проблеми "угорських прав" автор згадує лист польського підканцлера Анджея Ольшовського від 1673 р., у якому йдеться про меморандум цісарського міністра (посла) барона де Стома, де він говорить про можливість викупу окремих територій комітату Спіш, які Угорщина віддала під заставу Польщі 1412 р. У цьому ж листі підканцлер пише, що цісарська сторона могла б претендувати на викуп володінь у Русі та Поділлі за 100 тис. злотих.

"Чеська" частина "Виводу прав" починається з короткої історії князівств Сілезії. 1189 р. король Польщі Казимир II (правив 1177–1194) передав "у повну власність" князеві Мечиславу Освенцимське князівство, до якого належало тоді і Заторське. 1289 р. князь Верхньої Сілезії Казимир визнав васальну залежність від чеського короля Вацлава. Далі йдеться про договір, укладений 1335 р. між польським королем Казимиром III Великим і чеським королем Яном I Люксембургом (правив 1310–1346) про зречення першим прав на Сілезію, а другим – на Польську Корону. 1339 р. Казимир III ратифікував договір, закріпивши зречення Польською Короною прав на сілезькі землі. Підтвердив це зречення король Польщі й Угорщини Людовик I 1372 р. 1355 р. чеський король Карл IV Люксембург підтвердив "навіки" приєднання Сілезії до Чеської Корони. Зрештою, автор називає опрацьовані ним архівні документи, що підтверджують "права" Чеської Корони на Освенцимське та Заторське князівства, датовані 1372, 1400, 1402, 1407, 1435, 1447 рр. (Wywod Poprzedzaiący…, 1772, I, s. 48–50).

1453 р. польський король Казимир IV здійснив успішний похід на Освенцим, а згодом примусив князя Яна відмовитися від князівства за "військові видатки і витрати" та 20 тис. гривень grossorum latorum (празьких грошів). 1462 р. чеський король Їржі з Подєбрад на зустрічі з Казимиром IV у Глогуві визнав його владу над Освенцимським і Заторським князівствами, але, як зазначається, тільки до смерті Казимира. Після його смерті 1492 р. на престолі Польщі був його син Ян Ольбрахт, а Чехії та Угорщини – Владислав. 1494 р. Ян Ольбрахт приєднав залишки Заторського князівства. Через складне внутрішньо- та зовнішньополітичне становище Чехії питання двох князівств було "заморожене до життя пануючого Короля Польського". На останніх трьох сторінках невідомий автор "Виводу прав" коротко підсумовує викладене, зазначаючи, що як у випадку угорських, так і чеських "прав" ці питання були на певному етапі заморожені.

Підсумовуючи, можемо стверджувати, що "права" Угорської корони до Галичини та Поділля виводилися від появи галицько-володимирської титулатури угорських монархів на зламі XII і XIII ст., а далі – від угоди про особисту унію між Польщею та Угорщиною в середині XIV ст. "Права" Чеської корони до Освенцимського і Заторського князівств виводили від факту переходу сілезьких князівств наприкінці XIII ст. у чеське підданство та ствердження "незаконності" переходу двох згаданих князівств до Польщі в XV ст. Водночас варто зауважити, що автор "Виводу прав" жодним чином не обґрунтував "права" дому Габсбургів на переважну частину Малопольщі, що ніколи не входила до Галицького князівства чи Галицько-Волинської держави. Наголосити необхідно також на тому, що проаналізований документ обґрунтовував приєднання нових земель як спадщину і надбання самого дому Габсбургів, а не його корон: "Дім Австрійський може справедливо реалізувати […] законні претензії своїх […] Корон [Дім Австрійський] діяв помірковано […]

задовольняючись скромною вартістю своїх очевидних претензій… як було зазначено в Маніфесті, виданому у Варшаві: що стан Речі Посполитої не допускає можливості коли-небудь сподіватися на досягнення справедливості звичайними способами" (Wywod Poprzedzaiący…, 1772, I, s. 55).

1773 р. у Варшаві надруковано трактат під назвою "Відповідь на «Попередній вивід прав Корони Угорської до Червоної Русі та Поділля, як і Корони Чеської до князівств Освенцимського і Заторського»" (далі – "Відповідь") (Łoyko, 1773a). Подібні праці були створені і як відповіді на російський та прусський "Виводи прав". Автором цих документів у науковій літературі неухильно називаютьполітика, дипломата, історика, економіста Феліксa-Францішека Лойка (1717–1779) (Aleksandrowska, 1967, s. 273–274; Konopczyński, 2010, s. 207; Salmonowicz, 1972, s. 29–30). Польський історик Станіслав Губерт писав, що Ф. Лойка вважають "першим критичним польським історіографом" (Pauli, 1983, s. 286). Водночас його "Відповідь" на австрійський "Вивід прав" має чітко виражений політизований характер. Нами виявлено принаймні один факт перекручення Ф.-Ф. Лойком джерельної інформації (див. нижче). "Відповідь" складається із трьох частин з роздільною нумерацією – "Вступу", "Особливих відомостей про Галич і Володимир" (130 сторінок тексту) та "Про князівства Освенцимське і Заторське" (12 сторінок тексту). "Особливі відомості…" додатково поділено на три розділи.

У першому розділі Ф. Лойко розглянув відносини, політичні зв'язки між Руссю, зокрема Галицьким князівством, і Польщею та Угорщиною у XI–XIII ст. Викладене дало змогу авторові зробити висновок про "набуття" Польщею у цей період "прав" на Русь, зокрема на Галицьке і Володимирське князівство. Ґрунтувалося це твердження виключно на фактах участі у князівських міжусобицях польських правителів: Болеслава Хороброго в 1018 р., Казимира II Справедливого в 1179, 1182, 1188 рр., Лешка Білого в 1198 р. На факті допомоги Казимира II князю Роману Мстиславичу (1153–1205) у боротьбі за Володимир 1179 р. Лойко ґрунтував польські "права" на цю землю. З посиланням на "Хроніку Польську" Вінцентія Кадлубека автор вказує, що, вокняжившись у Галичі, Роман Мстиславич "…узяв інвеституру на Галицьке князівство в обозі Лешка", а отже, став залежним від краківського князя (Łoyko, 1773a, II, s. 20). Сучасна історіографія таке твердження відкидає (Головко, 2021, с. 279–285). У контексті двох епізодів угорського панування в Галичі – за Бели III у 1185–1188 рр. й Андрія II у 1214–1222 рр. – Лойко наголошує на їхній недовготривалості та характері узурпації. Описуючи боротьбу Данила Романовича (1201–1264) і його брата Василька (1203–1264) за батьківську спадщину, Лойко вказує, що вони правили в Галичі за правом "інвеститури" від польських князів, проте в контексті їхніх відносин з Угорщиною наголошує на тому, що вони були самостійними правителями. Наступних галицько-волинських князів Лойко характеризує як самостійних правителів. Розповідь у першій частині завершується тим, що після отруєння в 1340 р. князя Юрія-Болеслава польський король Казимир III "воскресив зверхнє право Корони своєї над Руссю" (Łoyko, 1773a, II, s. 34).

У другому розділі Лойко описує процес входження Галичини до складу Польщі у XIV ст. Він акцентує увагу на тому, що король Казимир III, заволодівши Галичиною 1340 р., відбудував там міста і замки, знищені під час монгольських набігів. Далі йде мова про боротьбу за землі Галицько Волинського князівства між Польщею і литовськими князями. У контексті військового союзу, укладеного в 1350-х рр. між Угорщиною і Польщею для боротьби з Литвою, Лойко спростовує наратив австрійських істориків. Необхідність викупу прав на Русь розміром у 100 тис. злотих він називав радше платою за угорську військову допомогу; до того ж, за Лойком, у трактаті 1369 р. цей факт уже не згадується. Крім того, Лойко наголошує, що в одному з документів 1355 р. король Людовик Угорський сам визнав Галичину як польське володіння. Як зазначається, після смерті у 1370 р. Казимира III Людовик Угорський був коронований королем Польщі, а 1377 р. увів до галицьких міст і замків угорські залоги і поставив своїм намісником князя Владислава Опольського. Проте після сходження на польський престол королеви Ядвіги (правила 1382–1399) шляхта на з'їзді у Серадзі вимагала повернення Галичини до складу Польщі. Зрештою, молода королева сама, як стверджується, у 1390 р. очолила похід, за наслідками якого Галичина увійшла до складу Корони Польської й "аж до року 1772, тобто близько чотирьохсот років, у неодмінному володінні Польщі залишалася" (Łoyko, 1773a, II, s. 60).

Третій розділ присвячено аналізу різноманітних документів XV–XVIII ст., у яких Угорщина визнавала права Польщі на Галичину. Серед найважливіших – постанова угорських станів про союз і дружбу з Польщею, видана у м. Залатфак (Залатнок) 4 квітня 1403 р., трактат у Любовлі 1412 р., союзний трактат у Буді 1507 р., Бендзинсько-Битомський трактат 1589 р., угода між Леопольдом I і Яном III Собеським 1677 р., Варшавська угода 1732 р. між Карлом VI і Августом II та низка інших договорів – усього 39 документів. Головний посил цього розділу полягає в тому, щоб на основі міжнародних договорів довести, що Угорщина протягом століть неодмінно визнавала законність перебування Галичини у складі Польщі. Варто зауважити, що на підставі частини із цих документів свої "права" обґрунтовувала й австрійська сторона, зокрема, це стосується трактату в Любовлі 1412 р. і Бендзинсько-Битомського трактату 1589 р. У частині "Про князівства Освенцимське і Заторське" Лойко намагається довести законність переходу цих земель до Корони Польської у XV ст. Розповідь починається з короткого викладу історії Сілезії XII–XIV ст., виокремлення там удільних князівств, якими були також Освенцимське і Заторське князівства. Після цього Лойко наголошує на тому, що визнання Казимиром III у 1335, 1339 та 1356 рр. чеського васалітету над Сілезією є "безправним", адже зроблене "без погодження з польськими станами" (Łoyko, 1773a, 1773, III, s. 7). Описано процес інкорпорації Затора й Освенцима до Корони Польської у XV ст. 1454 р. заторський князь Вацлав присягнув на вірність королю Казимиру IV, а 1494 р. його наступник, князь Януш, продав своє князівство королю Яну-Ольбрахту (правив 1492–1501). Зі смертю Януша 1498 р. Затор остаточно перейшов до Корони Польської. 1457 р. освенцимський князь Януш продав своє князівство Казимиру IV за 50 тис. празьких грошів. Далі Лойко повторює уже використаний аргумент: протягом кількох століть Чеська корона не висувала заперечень щодо польського врядування в Освенцимі і Заторі, а крім того, за низкою трактатів підтверджувала непорушність володінь Корони Польської.

Отже, польське спростування легітимності "прав" Австрійської монархії Габсбургів на приєднані 1772 р. землі ґрунтувалося на низці наративів, побудованих на автентичних історичних документах і свідченнях. Незаконність угорських "прав" на Галичину, за Ф. Лойком, полягала в тому, що з XII ст. Польща начебто володіла суверенними правами на Галицьке та Володимирське князівства, а в

XIV ст. спершу за Казимира III, а згодом – за Ядвіги начебто цілком законно приєднала їхні землі. До питання про Освенцимське і Заторське князівства Ф. Лойко висунув аргумент про незаконність визнання Казимиром III чеського васалітету над Сілезією. Водночас Ф. Лойко навів низку польсько-угорських і польсько-чеських угод XV–XVIII ст., у яких Угорщина й Чехія спершу окремо, а згодом – як частини Габсбурзької монархії визнавали усі володіння Корони Польської. Саме цей аргумент став ключовим у запереченні легітимності дій Росії, Пруссії та Габсбурзької монархії, адже, як в опрацьованому джерелі, так і в офіційних документах польська сторона вказувала, що її володіння відторгнутими територіями "віками утверджене".

Охарактеризувати історичне значення використання "стародавніх прав" для легітимації поділу дають змогу матеріали дипломатичного процесу 1772–1773 рр. 18 вересня 1772 р. російський і прусський, а 26 вересня – австрійський посли вручили Станіславу-Августу Понятовському у Варшаві декларації про поділ Речі Посполитої. 18 жовтня 1772 р. була видана декларація-відповідь з підписом трьох королівських міністрів: Анджея Млодзейовського, Міхала Чарторийського і коронного підканцлера Яна Борха (Loyko, 1773b, s. 5–9). У документі вказували на несправедливість дій Росії, Пруссії та Австрії. Багато уваги приділено історико-правовому обґрунтуванню поділу на підставі "історичних прав" трьох монархій. Польська сторона наголошувала, що всі території Речі Посполитої належать їй на справедливій правовій основі, що її панування там "віками утверджене". Далі згадувалися міжнародні угоди, які це підтверджували, зокрема чинні на той час договори з Австрійською монархією. З огляду на це "права" трьох держав – учасниць поділу названі такими, що були "викопані з темних закутків занедбаної давнини" (Loyko, 1773b, s. 7). Також польська сторона вказувала на те, що на подібних підставах Річ Посполита могла б претендувати на землі, що колись входили до її складу, однак відійшли до інших держав, зокрема до Габсбурзької монархії. "Виводи прав" трьох держав – учасниць поділу були офіційно подані на розгляд польському королівському двору й уряду 9 березня 1773 р. (Loyko, 1773b, s. 373; Konopczyński, 2010, s. 208). 19 квітня того ж року польський уряд вручив послам трьох держав офіційні відповіді на їхні "Виводи прав" (Loyko, 1773b, s. 373). 26 квітня до польського уряду було подано "єдинословну декларацію" трьох дворів з вимогою в якомога коротші терміни укласти територіальні договори з Росією, Пруссією та Австрією (Loyko, 1773b, s. 368). У відповідь на неї польський уряд 30 квітня у декларації-відповіді вимагав, щоб посли трьох держав "виклали якомога виразніше і детальніше, на чому вони [територіальні претензії] ґрунтуються і як далеко сягають вимоги їхніх дворів" (Loyko, 1773b, s. 369). У нотах послів від 3 травня польський уряд отримав відмову в задоволенні цієї вимоги (Loyko, 1773b, s. 369). Зважаючи на це, 5 травня послам було вручено ноту з пропозицією про посередництво нейтральних держав в укладанні територіальних договорів, проте вже наступного дня її відкинули (Loyko, 1773b, s. 373–375). Як свідчать документи, видані в наступні дні, питання "історичних прав" зникає з порядку денного, адже учасники поділу тиснули на польську сторону з метою якнайшвидшого укладання територіальних угод; містилися в цих документах і прямі погрози застосування сили щодо польського уряду. В інструкції делегатам польського уряду на переговорах з російським, прусським і австрійським послами наказували "викладати із належною непохитністю права Речі Посполитої на всі її володіння, спростовуючи те, на чому три двори ґрунтують свої претензії" (Loyko, 1773b, s. 382). Зрештою, дипломатичні переговори 1772–1773 рр. завершилися позитивними для учасників поділу ухвалами Сейму і підписанням у 18 вересня 1773 р. трьох двосторонніх територіальних угод, у яких Річ Посполита була змушена визнати "стародавні права" Росії, Пруссії та Габсбурзької монархії. Отже, основним інтересом держав – учасників Першого поділу було якнайскоріше погодження Сеймом Речі Посполитої нових територіальних реалій та підписання трьох двосторонніх територіальних угод. "Стародавні права" трьох монархій до захоплених земель були виключно інструментом надання вигляду легітимності їхнім діям. Польська сторона, зі свого боку, вступила в полеміку, яка, зважаючи на конкретно-історичні обставини, не мала значного успіху і була виключно засобом затягування переговорів. Із таким висновком цілком погоджуються дослідники, що займалися вивченням цього питання (Кревецький, 1910, с. 62; Konopczyński, 2010, s. 207). Отже, розглянута історико-правова дискусія мала обмежений вплив на перебіг політичних подій.

Безпосередньо австрійське обґрунтування своїх територіальних надбань, виведення "прав" від Угорської і Чеської корон віднайшло своє місце і в міжнародно-правових актах першого поділу Речі Посполитої. Згідно зі статтею II польсько-австрійського договору від 18 вересня 1773 р. Річ Посполита віддавала Габсбурзькій монархії визначені території "для задоволення й урівноваження претензій Угорської та Чеської корон" (Volumina legum…, 1860, s. 16). З подачі канцлера В.-А. фон Кауніца віденський уряд в конкретно історичних обставинах 1772–1773 рр. називав приєднання Галичини і частини Малопольщі "ревіндикацією", тобто "поверненням втраченого" (Бойко, 2019, с. 14; Гречило, 2004, с. 538; Настасяк, 2003, с. 87). У такому дусі було обрано назву новоствореного коронного краю: "Королівство Галичини і Лодомерії з князівствами Освенцимським і Заторським". Із незначними змінами така назва проіснувала до розпаду Австро-Угорської монархії 1918 р. Назву утвореної одиниці сформували шляхом поєднання титулу "король Галичини і Лодомерії" ("rex Galiciae et Lodomeriae") з конструктом "князівства Освенцимське і Заторське". Згаданий королівський титул фігурував у титулатурі угорських монархів з XIII ст. Князівський титул Освенцима і Затора, на нашу думку, був спробою рецепції минувшини цих земель: вони були інкорпоровані до Корони Польської у XV ст., проте інтегровані до Краківського воєводства як окремі повіти лише на сеймі 1563–1564 рр., зберігаючи водночас титули князівств і певні елементи автономного устрою. Обидва титули були згадані під час коронації Марії Терезії як королеви Угорщини 1741 р. (Davies, 2023, s. 49) Проте, попри декларовану титулом владу над "Лодомерією", тобто Волинню, переважна частина цього регіону залишилася у складі Речі Посполитої.

У такому ж дусі було створено герб Королівства Галичини і Лодомерії. За рапортом В.-А. фон Кауніца від 6 жовтня 1772 р. вирішено використовувати символіку в дусі "ревіндикації". Затверджений наприкінці 1772 р. герб (рис. 1) мав три поля, що символізували Галичину (дві корони одна над одною), Лодомерію (дві шаховані балки) й Освенцимське князівство (синій орел у срібному полі) (Гречило, 2004, с. 542–543). Символіка Галичини і Лодомерії, представлена на затвердженому гербі, існувала в угорській геральдиці раніше (Гречило, 2004, с. 544), сформувалась наприкінці XV – на початку XVI ст. і не мала нічого спільного з автентичною середньовічною геральдикою цих земель, зокрема Галицького чи Галицько-Волинського князівств (Гречило, 2004, с. 553).

Рис. 1. Малюнок герба Королівства Галичини і Лодомерії, затвердженого наприкінці 1772 р.

Джерело зображення: Edicta et mandata universalia regni Galiciae et Lodomeriae a die September 1772 innitae possessionis promulgata. Leopoli: Typis Josephae Vid. Piller. (1772).

Простежити таке трактування можна і на прикладі такого джерела, як пам'ятна медаль, викарбувана у Відні на початку 1773 р. (рис. 2). На аверсі медалі зобразили профілі Йосифа II (на передньому плані) та Марії Терезії (на задньому плані). На реверсі – алегоричне зображення Галичини, що стає на коліна перед уособленням Австрії; у верхній частині півколом помістили латиномовний напис: "Antiqua iura vindicata" ("Давні права відновлені"); у нижній частині – напис "Galicia et Lodomeria in Fidem receptis" ("Галичину та Лодомерію прийнято під захист"), а також вказано рік – MDCCLXXIII (1773) (Schönwiesner, 1801, p. 446). На реверсі зобразили також два щити із затвердженою геральдичною символікою Галичини і Лодомерії (Schönwiesner, 1801, Tab. XIX).

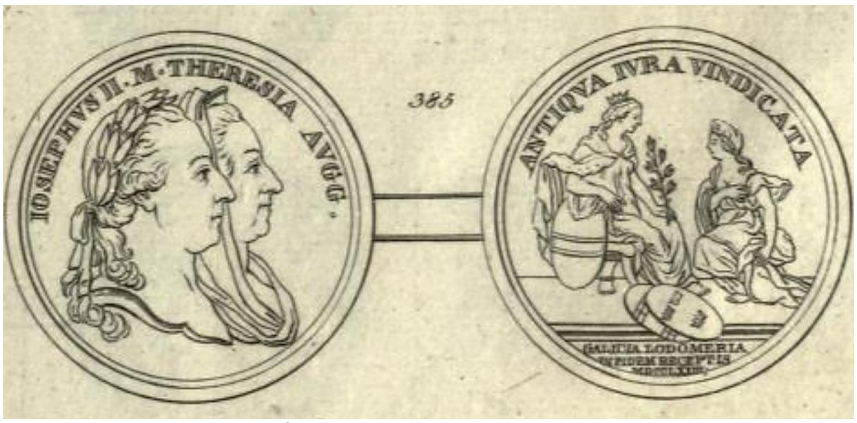

Рис. 2. Ескіз пам'ятної медалі, викарбуваної з нагоди приєднання Королівства Галичини і Лодомерії до складу Габсбурзької монархії

Джерело зображення: Schönwiesner S. (1801). Notitia Hungaricae rei numariae ab origine ad praesens tempus. Budae. Tab. XIX.

Попри те, що "права" дому Габсбургів виводилися від Угорської і Чеської корон, здобуті 1772 р. землі не мали ні політичного, ні соціально-економічного чи будь-якого іншого зв'язку з Королівством Угорщини, чи Королівством Богемії. Наприклад, галицька шляхта не могла користуватися надзвичайно широкими привілеями угорської шляхти (Баттервік, 2025, с. 162). Це додатково підкреслює те, що вибір назви – виключно елемент легітимації австрійської участі у поділі Речі Посполитої, не пов'язаний ні з внутрішньою політикою Габсбурзької монархії, ні з її зовнішньополітичними інтересами. Віденський уряд, на нашу думку, не вбачав доцільності у приєднанні нових земель до вже наявних частин Габсбурзької монархії, зокрема Угорщини, саме із внутрішньополітичних міркувань. У правовому полі це обґрунтували тим, що ці землі трактували як надбання самого дому Габсбургів, а не його корон, на що також вказує Ярослав Грицак (Wywod Poprzedzający…, 1772, I, s. 55; Грицак, 2023, с. 46).

Дискусія і висновки

На основі пласту документальних джерел, насамперед міжнародних актів 1772–1773 рр., вдалося виявити три основні напрямки, за якими учасники поділу намагалися його легітимізувати: 1) апелювання до "анархії" в Речі Посполитій; 2) історико-правова легітимація – апелювання до "стародавніх прав" монархів на приєднані території; 3) примус Польсько-Литовської держави до "добровільного" визнання втрати власних суверенних територій. З'ясовано, що апелювання до монарших "стародавніх прав" на владу, території тощо як засіб легітимації посідало чільне місце в міжнародних відносинах XVIII ст.

У випадку з першим поділом Речі Посполитої Росія, Пруссія та Габсбурзька монархія, його учасники, не обмежилися суто декларуванням власних "прав" на суверенні польські землі, а й надали докладні документи, що мали їх обґрунтувати – "Виводи прав". Пов'язано це, на нашу думку, з тим, що апелювання до "стародавніх прав" з наданням їхнього детального обґрунтування було єдиним більш-менш прийнятним способом легітимізувати поділ перед міжнародною спільнотою і європейськими суспільствами. Австрійський анонімний "Вивід прав" (серед можливих авторів називають придворних істориків А.-Ф. Коллара, Й. Бенцура, Т.-А. фон Розенталя) мав історико-правовий і явний політизований характер. Його автор виводив "права" дому Габсбургів на приєднані землі Галичини і частини Малопольщі від Угорської і Чеської корон. Угорські "права" на Галичину і Поділля ґрунтувалися на появі на зламі XII–XIII ст. титулу "короля Галичини і Лодомерії" в угорській королівській титулатурі; на своєрідному трактуванні угорсько-польських договорів середини XIV ст., за якими Галичина начебто мала належали Угорщині; на твердженні про начебто "незаконність" приєднання Галичини до Корони Польської 1387 р. Чеським "правам" на Освенцим і Затор приділено значно менше уваги, їх виводили від факту переходу князівств Сілезії у чеське підданство 1289 р. і твердженні про "незаконність" інкорпорації двох указаних князівств до Корони Польської у другій половині XV ст. Офіційну польську "Відповідь" на австрійський "Вивід прав" підготував політик, дипломат, науковець Ф.-Ф. Лойко. Він сформував низку історико-правових наративів як відповідь на австрійські твердження, проте основним був наратив про визнання Габсбурзькою монархією цілісності Речі Посполитої протягом багатьох століть.

На основі пласту документальних джерел 1772–1773 рр. проаналізовано місце історико-правової дискусії у процесі поділу. З'ясовано, що польська сторона використала цей фактор для затягування часу, спробу знайти собі міжнародну підтримку на тлі примусу учасників поділу до "добровільного" визнання нових територіальних і політичних реалій. Польська сторона використовувала сконструйовані для заперечення пред'явлених "прав" наративи для спроб невдалого опору поділу в дипломатичній площині. Окрім цього, жодного практичного значення ця дискусія не мала. Проте саме австрійське обґрунтування "прав" мало деякі цілком конкретні результати. Віденський двір називав приєднання Галичини і частини Малопольщі "ревіндикацією", тобто поверненням втраченого. Наратив полягав у тому, що ці землі, хоч і не всі, раніше начебто були під зверхністю належних дому Габсбургів Угорської і Чеської корон. У концепцію "ревіндикації" добре лягла обрана назва новоствореної одиниці – Королівства Галичини і Лодомерії з князівствами Освенцимським і Заторським.

Внесок авторів: Марк Верон – підготовка оригінальної чернетки статті, редагування; Сергій Гуменний – концептуалізація, методологія; перегляд і редагування.

Джерела фінансування. Автори заявляють про відсутність зовнішнього фінансування для проведення цього дослідження та підготовки рукопису до публікації.

Список використаних джерел

Баттервік, Р. (2025). *Світло і пломінь. Річ Посполита, 1733–1795* (Л. Пилаєва, Пер. з англ.). Локальна історія.

Бойко, І. (2019). Історико-правова оцінка інкорпорації західноукраїнських земель до складу Австрійської імперії у другій половині XVIII ст. *Проблеми законності*, 145, 8–22.

Висоцький, О. (2017). Легітимація. *Велика українська юридична енциклопедія. Т. 2:* Філософія права. Право.

Головко, О. (2021). *Русь і Польща в міжнародному житті Європи (X – перша половина XIII ст.).* Київ.

Гречило, А. (2004). Символи Королівства Галичини і Лодомерії (1772–1918). *До джерел* (т. 1, с. 538–553). Київ – Львів.

Грицак, Я. (2023). *Нарис історії України. Формування модерної нації XIX–XX століття*. Yakaboo Publishing.

Кревецький, І. (1910). Справа поділу Галичини в рр. 1846-50. *Записки НТШ*, XCIII, 54–69.

Кревецький, І. (1925). Королівство Галичина і Володимирія. 1772–1918. *Стара Україна: часопис історії і культури,* 1–2, 19–24. Наук. т-во ім. Шевченка,

Лозинський, М. (1915). *Утвореннє українського коронного краю в Австрії*. [Б. м.].

Мартенсъ, Ф. (1875). *Собраніе Трактатовъ и Конвенцій, заключенныхъ Россіею съ иностранными державами. Томъ II: Трактаты съ Австріею, 1772–1808.* Типографія Министерства Путей Сообщения (А. Бенке).

Настасяк, І. (2003). Історико-правовий аналіз входження Галичини до складу Австрійської імперії. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*, 38, 84–90.

Aleksandrowska, E. (1967). *Bibliografia Literatury Polskiej. T. 5. Oświecenie: hasła osobowe I–O*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 273–274.

Davies, N. (2023). *Galicja. Historia nienarodowa* / przeł. Bartłomiej Pietrzyk. Znak Horyzont.

Dinnyés, P. (2024). Anya és fia nézetkülönbsége a Rzeczpospolita első területi megcsonkítása kapcsán. *Világtörténet,* 14(46(1)), 67–81.

Edicta et mandata universalia regni Galiciae et Lodomeriae a die September 1772 innitae possessionis promulgata. (1772). Typis Josephae Vid. Piller.

Kahuda, J. (2013). Pozůstalost archiváře Theodora Rosenthala. *Studia historica Brunensia*, 60(1–2), 241–250.

Konopczyński, W. (2010). *Pierwszy rozbiór Polski* / red. nauk. oraz indeksy Zofia Zielińska. Wydawnictwo Arcana.

Łoyko, F. (1773a). *Odpowiedz Na Wykład Poprzedzaiący Praw Korony Węgierskiey Do Rusi Czerwoney Y Podola, Tak Iako Korony Czeskiey Do Xięstw Oswiecimskiego Y Zatorskiego*. Drukarnia Jezuitów.

Loyko, F. (1773b). *Zbior Deklaracyi, Not I Czynnosci Głownieyszych, Ktore Poprzedziły I Zaszły Pod Czas Seymu Pod Węzłem Konfederacyi Odprawuiącego Się Od Dnia 18. Wrzesnia 1772. Do 14 Maia 1773.* https://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0004081

Neumann, L. (1855). *Recueil des Traités et Conventions conclus par l'Autriche avec les Puissances Étrangères, depuis 1763 juscqu'a nos jours. Tome premier.* F. A. Brockhaus.

Nowak, D. (2018). Sytuacja społeczno-gospodarcza Galicji w latach 1772–1848. *Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej,* 25, 273–293.

Pauli, L. (1983). Andor Csizmadia, Adam Franz Kollár und die ungarische rechtshistorische Forschung. Österreichische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-Historische Klasse. Sitzungsberichte, 398. Band, Wien 1982, ss. 60. *Czasopismo Prawno-Historyczne,* 35(1), 274–287.

Salmonowicz S. (1972). Adwokat narodowej sprawy. Feliks Franciszek Łojko (1717–1779). *Litery: miesięcznik społeczno-kulturalny wybrzeża*, XI, 6(126), 29–30.

Schönwiesner, S. (1801). *Notitia Hungaricae rei numariae ab origine ad praesens tempus*. Budae.

Volumina legum. Prawa, konstytucye y przywileie Królestwa Polskiego, Wielkiego Xięstwa Litewskiego y wszystkich prowincyi należących na walnych 29 seymiech koronnych od Seymu Wiślickiego roku pańskiego 1347 aż do ostatniego Seymu uchwalone. T. VIII. (1860). Petersburg.

Wywod Poprzedzaiący Praw Korony Węgierskiey Do Rusi Czerwoney Y Do Podola, Tak Iako Korony Czeskiey Do Xięstw Oswiecimskiego Y Zatorskiego. W Wiedniu: U Iana Tomasza de Trattern. (1772). https://rcin.org.pl/dlibra/doccontent?id=62995

References

Aleksandrowska, E. (1967). *Bibliografia Literatury Polskiej. T. 5. Oświecenie: hasła osobowe I–O*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 273–274.

Boyko, I. (2019). Historical and legal assessment of incorporation of Western Ukrainian lands to the composition of Austrian Empire in the second half of the XVIII century. *Problems of legality*, 145, 8–22 [in Ukrainian].

Butterwick, R. (2025). *Light and Flame. The Commonwealth, 1733–1795* (L. Pylaeva, Transl.). Local History [in Ukrainian].

Davies, N. (2023). *Galicja. Historia nienarodowa* / przeł. Bartłomiej Pietrzyk. Znak Horyzont.

Dinnyés, P. (2024). Anya és fia nézetkülönbsége a Rzeczpospolita első területi megcsonkítása kapcsán. *Világtörténet,* 14(46(1)), 67–81.

Edicta et mandata universalia regni Galiciae et Lodomeriae a die September 1772 innitae possessionis promulgata. (1772). Typis Josephae Vid. Piller.

Holovko, O. (2021). *Rus' and Poland in the International Life of Europe (X – First Half of the XIII Centuries)*. Kyiv [in Ukrainian].

Hrechylo, A. (2004). Symbols of Kingdom of Galicia and Lodomeria (1772-1918). *Ad fontes* (V. 1, pp. 538–553). Kyiv – Lviv [in Ukrainian].

Hrytsak, Y. (2023). *Essays on the History of Ukraine. The Formation of the Modern Nation, 19th-20th Centuries*. Yakaboo Publishing [in Ukrainian].

Kahuda, J. (2013). Pozůstalost archiváře Theodora Rosenthala. *Studia historica Brunensia*, 60(1–2), 241–250.

Konopczyński, W. (2010). *Pierwszy rozbiór Polski* / red. nauk. oraz indeksy Zofia Zielińska. Wydawnictwo Arcana.

Krevetsky, I. (1910). The Case of the Partition of Galicia in 1846–50. *Notes of the National Science and Technology University*, XCIII, 54–69 [in Ukrainian].

Krevetsky, I. (1925). The Kingdom of Galicia and Volodymyr. 1772–1918. *Old Ukraine: a journal of history and culture*, 1–2, 19–24 [in Ukrainian].

Łoyko, F. (1773a). *Odpowiedz Na Wykład Poprzedzaiący Praw Korony Węgierskiey Do Rusi Czerwoney Y Podola, Tak Iako Korony Czeskiey Do Xięstw Oswiecimskiego Y Zatorskiego*. Drukarnia Jezuitów.

Loyko, F. (1773b). *Zbior Deklaracyi, Not I Czynnosci Głownieyszych, Ktore Poprzedziły I Zaszły Pod Czas Seymu Pod Węzłem Konfederacyi Odprawuiącego Się Od Dnia 18. Wrzesnia 1772. Do 14 Maia 1773.* https://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0004081

Lozinsky, M. (1915). *The formation of the Ukrainian crown land in Austria.* [N. c.] [in Ukrainian].

Martens, F. (1875). *Collection of Treaties and Conventions concluded by Russia with foreign countries. Vol. II: Treaties with Austria, 1772–1808.* Printing House of the Ministry of Communications (A. Benke) [in Russian].

Nastasyak, I. (2003). Historical and legal analysis of the entry of Galicia into the Austrian Empire. *Bulletin of the Lviv University. Legal Series,* 38, 84–90 [in Ukrainian].

Neumann, L. (1855). *Recueil des Traités et Conventions conclus par l'Autriche avec les Puissances Étrangères, depuis 1763 juscqu'a nos jours. Tome premier.* F. A. Brockhaus.

Nowak, D. (2018). Sytuacja społeczno-gospodarcza Galicji w latach 1772–1848. *Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej,* 25, 273–293.

Pauli, L. (1983). Andor Csizmadia, Adam Franz Kollár und die ungarische rechtshistorische Forschung. Österreichische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-Historische Klasse. Sitzungsberichte, 398. Band, Wien 1982, ss. 60. *Czasopismo Prawno-Historyczne,* 35(1), 274–287.

Salmonowicz S. (1972). Adwokat narodowej sprawy. Feliks Franciszek Łojko (1717–1779). *Litery: miesięcznik społeczno-kulturalny wybrzeża*, XI, 6(126), 29–30.

Schönwiesner, S. (1801). *Notitia Hungaricae rei numariae ab origine ad praesens tempus.* Budae.

Volumina legum. Prawa, konstytucye y przywileie Królestwa Polskiego, Wielkiego Xięstwa Litewskiego y wszystkich prowincyi należących na walnych 29 seymiech koronnych od Seymu Wiślickiego roku pańskiego 1347 aż do ostatniego Seymu uchwalone. T. VIII. (1860). Petersburg.

Vysotsky, O. (2017). Legitimation. *Great Ukrainian Legal Encyclopedia*. T. 2: Philosophy of Law. Pravo [in Ukrainian].

Wywod Poprzedzaiący Praw Korony Węgierskiey Do Rusi Czerwoney Y Do Podola, Tak Iako Korony Czeskiey Do Xięstw Oswiecimskiego Y Zatorskiego. W Wiedniu: U Iana Tomasza de Trattern. (1772). https://rcin.org.pl/dlibra/doccontent?id=62995

Отримано редакцією журналу / Received: 15.03.26
Прорецензовано / Revised: 06.05.26
Схвалено до друку / Accepted: 22.05.26
Опубліковано / Published: 20.10.26

Mark VERON, Student
e-mail: markveron@knu.ua
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Serhii HUMENNYI, PhD (Hist.), Assist. Prof.
ORCID ID: 0000-0001-7168-8453
e-mail: serhii.humennyi@knu.ua
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

HISTORICAL AND LEGAL LEGITIMATION OF ACQUISITIONS OF THE HABSBURG MONARCHY IN THE FIRST PARTITION OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH, 1772–1773

Background. ***The article explores the historical and legal legitimization of the territorial acquisitions of the Habsburg Monarchy in the First Partition of the Polish-Lithuanian Commonwealth in 1772–1773. Particular attention is given to the legal and political arguments employed by both sides to justify or contest the legitimacy of territorial changes, as well as their role within the broader framework of eighteenth-century European diplomacy.***

Methods. ***The study applies a comprehensive methodological approach combining general scientific and specialized historical methods. Source analysis is used to critically examine international treaties and diplomatic documents of 1772–1773; discourse analysis highlights rhetorical and argumentative strategies; while historical-legal and comparative-legal methods allow for the juxtaposition of Austrian and Polish interpretations of international law.***

Results. ***The research identifies three principal lines of argumentation employed by the partitioning powers: appeals to the alleged "anarchy" within the Commonwealth; historical-legal legitimization through reference to the "ancient rights" of monarchs over annexed territories; and coercion of the Polish-Lithuanian state into "voluntary" recognition of the loss of its sovereign territories. The Polish side attempted to use the debate as a diplomatic tool to delay the partition and seek international support, but these efforts proved ineffective. In contrast, Austrian reasoning produced tangible outcomes: Vienna framed the annexation of Galicia and parts of Lesser Poland as a "revindication," i.e., the "return" of lands supposedly once under the authority of the Habsburg crowns of Hungary and Bohemia, and in this context, the annexed territories were given a corresponding name: the "Kingdom of Galicia and Lodomeria with the Duchies of Auschwitz and Zator".***

Conclusions. ***The historical-legal debate surrounding the First Partition of the Commonwealth had limited influence on the actual political process but served as an important instrument for legitimizing Austria's actions and shaping diplomatic narratives in eighteenth-century Europe. The study demonstrates that legal arguments in this period often functioned as political rhetoric designed to reinforce geopolitical interests rather than as effective mechanisms of international law.***

Keywords: ***Polish-Lithuanian Commonwealth, border, First Partition of Poland, Habsburg Monarchy, diplomacy, legitimation, historical-legal debate.***

Декларація про генеративний штучний інтелект та технології, що використовують штучний інтелект. Під час підготовки цієї статті автори не використовували інструменти штучного інтелекту.

Declaration of Generative AI and AI-Assisted Technologies. During the preparation of this work, the authors did not use artificial intelligence tools.

Етична декларація. Дослідження є теоретичним аналізом відкритих джерел і не передбачає безпосередньої взаємодії з людьми чи тваринами. Відповідно, отримання спеціального етичного висновку для такого типу дослідження не потрібно.

Ethical Statement. This study is a theoretical analysis of public sources and does not involve direct interaction with humans or animals. Accordingly, formal ethical approval was not required for this type of research.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.